

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

[Ḥamishah Ḥumshe Torah]

‘im targum Onkelos, u-ferushe Rashi u-ve’ur ye-targum Ashkenazi

Sefer Va-yikra

Premsla, Yitshaq Itsaq ben Tsevi Hirsh

Ofenbakh, 568 [1807 oder 1808]

DT

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-10127

כד א וידבר יהוה אל-מושה
לאמר: צו את-בני ישראל
ויקחו אליהם שמן זית זך כתיב
למאור להעלות נר תמיד:
טחוי

כד (א) פֿערנער שפראך
דער עוויגע צו
משה, וויא פֿאלגט: (ב) בע-
פֿיהל דען קינדערן ישראל'ן,
דאס זיא דיר קלארען, גע-
שטאסנען אָעל ברוינגען, צור
לײכטונג: דאָמיט שטעטן
ליכט אונטער האַלטן ווערדע:
דרויסען

תרגום אונקלוס

רש"י

כד (א) ומליל יי עם טשה קטימר:
(ב) פקיד ית בני ישראל
ויסבון לה טשה ויתא דקיא פתישא
קאנקרא לאדלקא בוציגיא תדירא:
טברא

כד (ב) צו את בני ישראל ופרשת מצות
הנרות. ופרשת ואתה תטוב לא
נאמר' אלא על סדר מלאכת המשכן לפרש
טורף המטרה וכן משמע ואתה כוסף לטוב
את בני ישראל על כך: שמן זית זך שלשה
שמיים יובאים מן הזית הראשון קרוי זך וכן
מפורשין במנחות ובתורת כהנים: תמיד
מליכה

באור

כד (ב) צו את בני ישראל, סוף מטרה ולחם הפנים לפרשה שלמעלה שנאמר צו
המעידים שהן פעם אחת בשנה או בשבע בזמן קטוע, ועולת תמיד וקטרת שהן יום
יום, הן לשעה ידועה, לבד מטרה ולחם הפנים הן תמיד, לא יסורו רגע ואותן זכר כאן
ויקחו אליהם, זו מצות הנרות, ופרשת ואתה תטוב לא נאמרה אלא על סדר מלאכת המשכן
לפרש טורף המטרה, וכן משמע ואתה כוסף לטוב את בני ישראל על כך, מפי' רש"י ז"ל
ועל דרך כלל יש פרשיות רבות בתורה שנאמרו וכשט, כמו השבת שבה נעשרת הדבר, ובמלאכת
המשכן, ובכרשת המועדים, וכל פעם שנאמרה נאמרה שם, וכמו שיתבאר: ויקחו אליהם
הנרות יבקשוהו ויביאוהו אליהם, וכן ויקחו אליהם פרה אדומה, מפי' רמב"ן ז"ל: שמן זית זך
זך תאר לשמן, שאין בו תיגרובת שמרים, וכן זכו נזירה משלג (איכה ד' ז'), שהשלג לבן ונקי
אין בו עפרורית, וכן דעת רבותינו ז"ל וכמו מפי' רש"י ז"ל ג' שמיים יובאים מן הזית הראשון
קרוי זך, והוא הכשר למטרה, ואותן שאחריו כשרין למנחות, וראב"ע ז"ל פי' בכרשת ואתה
תטוב שזך תאר לזית, שהן הגרגרי' שאין בהן עשש או שלא נאכלו קבתם, ועל כן הזכיר הכתוב
זך לפני כתית, ובעיני לא יתכן לומר זך על פרי הזית אלא תאר טוב, וכתית ענין אחר יש
בו, כי מה טורף לומר כתית כלל, שכבר קראו שמן, ואין שמן אלא זית כתות, אבל נא
ללמדנו שיוביא השמן למטרה על ידי כתית, לא ע"י קודות ולא ע"י טחיכה, כמו ששנינו
(מנחות דף פ"ו ע"א) מנגרנו בראש הזית וסותה ונותן לתוך הכל, זה ראשון, טעם בקורה זה
שני, טוחן וטוען זה שלישי, הראשון כשר למטרה והשאר למנחות, וענין הכתוב שיהיה
השמן זך, וחסר ומפרש שיהיה כתית, לא טעון ולא טחון ואם הוא זך, גם לא יתערב בו דבר
מזבחן, וגם זה בכלל זך: למאור, אומר אבי שהשמן והכתילה, שעל ידיהן נדבק האור נכבד
להאיר, כקרא מאור, כי האור הוא העצם המאיר, והמאור המעשיים להאיר, המקיימים
את האור, ובמעשה בראשית נברא האור עם שמים וארץ ברגע ראשון, והוא היקר מכל
אבל לא האיר בארץ, עד שאל הכלים שברא השם להיות מאורות, שנאמר עליהן יהי מאור

ברקיע

אמר כד

מחוץ לפרכת העדת באהל
מועד יערך אתו אהרן מערב
עד בקר לפני יהוה תמיד חקת
עולם

תרגום אשכנזי רכב

(ג) ררויסן, פֿאַר דעם פֿאַר-
האַנגע דעו צייגניסען, אים
שטיפֿטוגעזעלטע, זאָלל עו
אהרן צורעכטע סאַכען, דאָס
עו פֿאַר דעם עוויגען אַללע
צייט פֿאַם אַכענד ביו אַן דעו
פֿאַרגען ברענגע : איין

תרגום אונקלוס

(ג) טברא לפרוכתא הסדרותא
בששבו זמנא יסדר יתיה אהרן
במקומו עד צפרא קדם יי תדינא
קיים
עלם

ר ש י

מליה לילה כמו עלת תמיד שאינה אלא
מיום ליום : (ג) פרכת העדות . שלפני
הארון שהוא קרוי עדות . ורבותיו דרשו על
כד מערבי שהוא עדות לכל באי עולם שהשכיב
שורה בישראל שנותן בה שמן כמדת חכרותיה
וממנה היה מתחיל ובה היה מסוים : יערך
אותו אהרן מערב עד בקר . יערך אותו
עריכה

באור

נרקע השמים (בראשית א' י"ד), ולעדט אגס השמש מאור ולא אור, כלי מקבל האור, ועשי
למקיים בו לעולם, להאיר על הארץ, והמאור הקטן כלי מקבל אור השמש, וע"י כן מאיר
בארץ, ובפי' ס' בראשית הרחבנו בזה : להעלה, להדליק, וכד"ה נאמר לבערם כמשפט
(ג' ד' ה'), ומלת להעלות לפי שדרך עליהת הכר לעלות למעלה, ורבותיו אמרו בת"כ
שהיא עליהת עולה : נר חמיר, האור האמור במאור נקרא נר, ועל שמו נקרא הכלי שהשמן
הסתילה והאור בו נר, כמו ועשית את נרותיה (שמות ד"ה ל"ז) : נר חמיר, בפרשת ואתה
תנה סי' רש"י ז"ל כל לילה ולילה קרוי תמיד, כמו שאתה אומר עלת תמיד ואינה אלא מיום
ליום, וכן במנחת חבתין אמר תמיד ואינה אלא מחציתה בבקר ומחציתה בערב, אבל תמיד
האור בלחם הפנים הוא משבת לשבת, אבל דעת רמב"ם ז"ל היא שהנרות היו דולקין תמיד
יום ובלילה, ואמרו בהט"ו את הנרות (ס"ט ל"ט ל"ז), ענינו שיתקן פתילה חדשה ושמן חדש
למדת היום ויחזור וידליקם שיבערו עד הערב, וחולקים עליו גדולי עולם ז"ל, אלא אגס לדע'
רש"י ש"ה היו דולקין רק בלילה, נאמר נר תמיד על נר המערבי, שביום שהשכיבה בישראל
עשה לו כס, שאעפ"י שאינו נותן בה שמן אלא כמדת חכרותיה היה דולק כל היום עד הערב,
ובאלו בעשה לו עוד כס זה, ומלאו כנה מדשט ומותן בו פתילה חדשה ושמן חדש ומדליקו, וממנו
דולקין הנרות בערב, וכן שני בת"כ, וכן מפורש במס' תמיד : חמיר, אף בשבת .
פיר' אף בסוואה י"ת"כ : (ג) טחויץ לפרכת העדה, מחוץ לפרכת המנדיל בין קדש הקדשים
גם לחות העדות בארון ה', יאיר את הנרות, לא בקדש הקדשים, כי לא לאורה הוא נרדף :
מאהל סוער, בהיכל ולא בעזרה, כי אין אהל מועד בכל מקום לא דכיר והיכל, כמו שנאמר
(סנה' א' ג') : יערך, לשון ערך וסדר, שיתן בנרות שמן כמדת הלילה, ופתילות מתוקנו'
הדולקין יפה, דומה לזה פי' רש"י ז"ל עריכה הראויה למדת כל הלילה, ושערו חכמי' שבי לוג
ל"ג נר ונר, והן כדאי אף ללילי עבת ומדה זו הוקבעה להם : אחו, מוסכ על נר תמיד, וכן
ל"ג נר ונר, כמפורש בפסיק הסויד : אהרן, וכן בפ' בהעלתך נאמר בהעלותך את הנרות
ש' ועש כן אהרן ועי' (במדבר ט' ב'), אבל בפ' ואתה תטה נאמר יערך אותו אהרן ובניו (שמו'
זכ"ה), שאין המטה טובה על הכה"ג, לא כל הכהנים כשרי' להדלקת המנורה, שבמקומו'
המטה על הכה"ג לבדו, יאמר הכהן המשיח, כמו בפר העלם דבר ובמנחת חבתין ובעבוד'
ל"ב וכיוצא, אבל כשאומר אהרן ובניו גם הכהני' ההדושים בכלל לא הוא המעשיח תחתיו
קשאמר אהרן לבד אינו אלא לכבודו לפי שהוא אבי המשפחה, והראשון שעובד בבית ה', וכן
ומתקם

איין עוויגען געועטן פֿיר
אייערע נאָכקאָממן: (ד) אויף
דעם לייכטער פֿאַן ריינעם
גאלדע זאָלל ער דיא לאַמפען
פֿאַר דעם עוויגען יעדער צייט
צו רעכטע מאַכען: (ה) אויך
ניטמוט דוֹא פֿיינען מעהל,
באַקעוט דאָפֿאַן צוואַלף
קובען: יעדער

עולם לדרתיכם: ועל המנרה
המנורה יעריך את הנרות לפני
יהוה תמיד: פ
ה ולקחת סלת ואפית אותה
שהיום עשרה חלות שני
עשרים

ר ש"י

תרגום אונקלוס

עולם לדרתיכם: (ד) על מנרת דכיתא
יסדר ית בוציציא קדם יי תדירא:
(ה) ותיסב סולתא ותיפי יתה תרמא
עשרי גריצו תרין עסרונים

עריכה הראויה למדת כל הלילה ושיערו
חכמים חזי לוג לכל כר וקר והן כדאי חף
ללילי תקופת טבת ויודה זו הוקבעה להם:
(ד) המנורה הטהורה. שהיא של זהב טהור.
ד"א על טהרה של מנורה שמהרה ומדשנה
תחלה

באור

ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן (במדבר י"ח כ"ח), אבל כפי בהעלותך פי' רשב"ן ז"ל
שאהרן היה המדליק אותן כל ימיו, אעפ"י שהמטרה כשרה בכניו, ה"י הוא מודרז במטה הגדולה
הואת הרוחות לדבר עליין, והארץ שם נדבריו: מערב ועד בקר, אינו מוסב על יערוך
אותו, שאין העריכה כי אם זמן קצר, אבל מוסב על לפני ה' תמיד, שיערוך אותו הכהן
להיות הכר לפני ה' תמיד מערב עד בקר, שאם לא יעריכו ככסו, ויכנה הכר קודם הבקר
עבר על המטה: חקה עולם לדרתיכם, כל זמן שיש עשן או מקדש חוק זה טובה:
(ה) על המנרה הטהורה, היא מנורת זהב טהור הנאמר בכניו מעשה המטרה, עליה
יערוך את הנרות, ויאמר רשב"ן ז"ל לפי שלהלן לא אמר אלא יערוך אותו אהרן ובניו וע' והוא
במשמע על מטרה או בלא מטרה, אם תשבר או תאבד, כאשר היה באבס מן הגולה, אמר
עתי על המטרה הטהורה, שלא ידליקו אלא על המטרה הטהורה, ויפה דבר, שכל זמן
שנותר משה קיימת חייב להדליק עליה, ואחשוב עוד שעל כן סתם הכתוב להלן ולא פירש
שיערוך הנרות על המטרה, וגם כאן סתם תחלה ואמר עסקן למסכת העדות בח"מ יערוך
אותו, ובסוף אמר על המטרה הטהורה, גם לא פירש בשתי המקומות שיהיו שבעה נרות, אלא
תמיד, ללמדנו שיותר להוסיף בהיכל עוד מנורות כמשפט מנורה ששה, ולהעלות עליהם
נרות, אלא שעל כל פנים חייב גם להעלות נרות על מנורה טהורה ששה, ומה למד המלך
שלמה שהוסיף עשר מנורות בהיכל, שכן נאמר ואת המנורות חמש מניין וחמש משמאל לפני
הדביר והב סגור (מ"א ז' ט"ט), ואמר רבותינו חמש מניין המנורה של משה וחמש משמאלה,
ונאמר בד"ה ויעש את מנורות הזהב עשר כמשפט, ויחן בהיכל חמש מניין וחמש משמאל,
וכמשפט הוא המשפט האפורש במנורת משה, ולפי שיעקר מטה היא להעלות
כר במנורה הטהורה אמר חזיה לירבעם ומנורת הזהב ונרותיה לבער בערב בערב (ד"ה ב'
י"ג י"א), וכשאין עוד המטרה ששה משה יותר לעשות מנורה אחרת כמו עולי הגולה צימו
עזרא, ואפילו יפוי המטרה וכפתורי' ופרס' אינן מעכבין, כמו שלמדו רבותינו ז"ל מזה
מקשה היא (במדבר כ"ד'), לומר שאין מעכב אלא מקשה, אפילו זה אינו מעכב, ובמ"ג
רשב"ן ז"ל כפי בהעלותך: לפני ה' חמשה, שיהיה המטרה על מקומה בהיכל ה', כי אם היא
בסוף, אין מקום למנורה זו: (ה) ולקחת סלת, בכניו, וכן נאפית אותי, ובאה זו
המלה מלרע והיא זרה, מפי' ראב"ע ז"ל: אחת, הסלת, כי סלת נקטה: החלה האחת,
כל

עשרלנים יהיה החלה האחת :
 ושמות אותם שהם מערכות
 שש המערכת על השלחן
 המהיר לפני יהוה : ונתת ער
 המערכת לבנה זכה והיתה
 ללחם לאזכרה אשה ליהוה :
 ביום השבת ביום השבת

ועד ער קובעו זאלל צוויי
 צעהנטען האבען : (ו) ריזע
 לענטדרא אין צוויי שיכטען,
 זעכס אויף איינע שיכט :
 אויף דען טיש פאן ריינעם
 גאלדע, פאך דעם עוויגען :
 (ז) אויף יעדע שיכט לענט
 דוא לויטערן וויירויך : ריזער
 וויירויך דיגע דעם בראדטע
 צום פעהרדופטען איין פייאר-
 אפפער, דעם עוויגען צו
 עהרען, (ח) זאללע צייט,
 יעדע סאל אים שבת,
 זאלל

חרגום אונקלוס

עסרניו תהי גריצתא חדא : (ו) ותשני
 יתחון תרתין סידרין שית סידרא על
 פתורא דכיא קדם יי : (ז) ותתן על
 סידרא לבונתא דכיתא ותהי ללחם
 לאזכרא קירבנא קדם יי : (ח) ביומא
 דשבתא ביומא דשבתא יסדריניה

רשי

תחלה מן האפר : (ו) שש המערכת * שש חלות
 המערכת האחת : השלחן המהיר * של זהב
 מהור ד"א עלטהרו של שלחן שלח יהוה הסניפין
 לעניהוין את הלחם מעל גבי השלחן : (ז) ונתת
 על המערכ * על כל אחת משתי המערכ * היו
 שני בויכי לבונה מלא קומן לכל אחת :
 והיתה * הלבונה הזאת ללחם לאזכרה שאין
 מן הלחם לבונה כלום * אלא הלבונה נקטר
 כשמשלקין אותו בכל שבת ושבת והיא לזכרון
 ללחם

באור

כל אחת מי"ב חלות הללו, ובאה מלת יהיה בסימן הזכר, כמו ויהי כל הארץ (בראשית י"א)
 ויחשך כשפי עשפט הלשון יורה שאין הכוונה שחלה אחת מן הי"ב חלות תהיה שניה עשרוני
 באר החלות אינן כרוכות להיות כן, אלא יהיה כל אחת : (ז) ושמת אותם שב על סוף הכתיב,
 שישמש על השלחן : שחיים מערכות, בשתי סדרים : שש המערכות, במערכת אחת לסדר
 שש חלות, וכן בשניה, ואוסף סדר כל מערכת מפורש במשנ' : השלחן המהיר, שנאמר עליו ועשית
 שלחן וגו' וכפית אותו וכו' מהור (שמות ד"ה ד') וגם זה חלו מעכב, שעל גולה עשו שלחן אחר
 אלא כל זמן שאותו של מאה קיים, שנה לסדר עליו לחם הפנים, ולמדנו ששומר להוסיף על
 השלחן הזה כמו שעשה שלמה שנאמר ויעש שלקטות עשרה וינח בהיכל חמשה מימין וחמשה
 משמאל (מ"א ז' מ"ט), כלומר לאותו של משה, וכמו שפרשנו במורה : (ז) ונתת על
 המערכת, כבר אמר שש המערכת, ועליה אמר שעל כל מערכת ישים לבונה זכה, וכן סי'
 דס"ו על כל אחת משתי המערכות, היו שני בויכי לבונה מלא קומן לכל אחד, ובת"כ למדוהו
 מן המקרא : על, לא על הלחם, אלא על בסמוך שהיא שמש תיבת על במקומות רבות, וכן
 אמרו בגמרא : זכה, ברורה מכל פסולת : והיתה, הלבונה העולה על העונת : ללחם
 לאזכרה, לזכרון טוב לפני ה', כי הלבונה אשה לה', ומזכיר ללחם שהיה לרצון, כי אין
 מן הלחם לבונה כלום, ולפי שהלבונה עולה על האשמים בעבור הלחם, הלחם הכתן לכהנים
 הוא חלק מאשי ה', כש שירי המנחה אחר שהוקטר הקומן, והרי השירים קדש קדשים, כן
 הלחם הזה קדש קדשים, כמו שיפרש בסמוך (פסוק ט') : (ח) ביום השבת וגו' בשבת
 שם לק את שיסנה ומקטור הלבונה, ועורך את הקדשה : מאה בני ישראל בריה עולם,
 (3) ג א I 56 ל

ואל ער עו צו רעכטע לעגען
פאר דעם עוונגען דוא קינד
ישראל'ו מיסען עו הערנעכן
דיוען איוס אין עוונער בונד:
(ט) עו געהארט אכער אהרן
אונד ויוגען וואגען, דויה
פערעעהרען עו אן הייליגעם
ארטע: דען עו איוס אין

דויה יגטום דער ערושען קלאמע,
רש"י

לחם שעל ידה הוא נזכר למעלה כקוין שהוא
אזכרה למנחה: (ט) והיתה המנחה הזאת
שכל דבר הבא מן התבואה בכלל מנחה הוא:
ואכלוהו י מוסב על הלחם שהוא לשון זכר:

והוא

לא מנחתי לשון זה ביום קרבן לבד בלחם הפנים, ולא ראיתי מי אמר פשוט של מקרא זה
ואנקלוס ו'ל תרגם מן קדם בני ישראל לקים עלם, ואומר אני לפי שבדך השם את יום השבת
וקדשו במעשה בראשית, שבו שבת מעלאתו, והכל למועד על יצורו, ומתן להשכיב שבתו
בתחתונים, שהוא בכלל ברית עולם של מעשה בראשית, וכמו שרש"י (פרשה ב' ג' ז'), וכאשר
בני אדם מאחריה, ובגדר חברהם חרשו, נתקיים בהם הכרית הזה, שהוא ברית עולם,
ולכן כשאלת הכרית עם חברהם חרשו, אמר והיתה ברית נבשכס לברית עולם (בראשית
י"ז ג'), שהיה אתם עם ה' הנותלים הטובות הכלולים ביום השבת של מ"ב, ועל כן להם
לבד נזהר על השבת, וכן אמר לעשות את השבת לדורותם ברית עולם (שמו' ל"א ט"ו), לכן
בלחם הפנים שמתן ביום השבת ביום השבת, ואין דוגמתו בשאר קרבנות כבוד, עולות באין
בכול כמו בשבת, ועומר ושתי הלחם שהן מנחות כבוד באין בחול כמו בשבת, לבד מנחת לחם
הפנים שמתנה בשבת, והיא שתי הלחם שבת כמות שנים עשר שבועי ישראל, אמר מנחת
ב' ברית עולם, להורות כי בני ישראל מקריבין מנחה זאת לכבוד קדושת היום שנתנה שהוא
ברית עולם, ועיקר הברית, ששם אין קדושה וברכה ואכינה בתחתונים אין כלום, ותכל
שנו מנחת ב', מרטן ב', ברית עולם, ממי שהברית של, ונקל פרושו מדברנו והן
[ח"ה, ולי נראה שהוא מוסב על מה שלמטה, השעור שנתן ישראל יתנו את הסלת והיתיה
לאהרן ולבניו, ברית עולם זאת בני ישראל להקריב האשה לה', ומק עולם מאשה' לאהרן
בכלל מנחה הוא מסי' רש"י ז'ל, ויפה סי', כי לפי שאמר ושנת אותם שתי מערכות, הושע
אני שהן שתי מנחות, על כן חזר לומר והיתה שכלה מנחה אחת מה לדעת סי' ונתת על השלחן
לחם הפנים (שם ק"ה ל'), דמהו לפנים שהוא אחד ואיברו בפולים, שתי עינים שתי נפשויות,
שני לסתות, שתי חוננים, וכן שתי מערכות למנחה אחת, ורש"י ז'ל סי' והיתה על כל אחת
מן המערכות, ואיט נראה לי: ואכלרו, מוסב על הלחם שהוא לשון זכר, מסי' רש"י ז'ל,
ואעפ"י ששם י"ב לחמים, כללם נ"כ להורות שהן נחשבים לאחד: בסקום קדש, פרש"י
(פרשה ו' ט'): קדש ונו', כלומר שנידך לכהן בו כמו בשירי מנחות שיש מהן קוין למנחה,
שהוא חלקו מאשה' וכמו שפרש"י (ס"ק ז'): לו, לכל אחד הכיטל חלקו ממנו, או לפי
שאמר לאהרן ולבניו הודיש אשתי לכלן אש לו לבית אב על משערו ודבותיו אמרו לאהרן על
במתקוקט

יערבנו לפני יהוה תמיד מאה
בני ישראל ברית עולם
והיתה לאהרן ולבניו ואכלוהו
קבמקום קדש בו קדש קדשים

הוא

תרגום אונקלוס

יסדרייה קדם יי הקדש בו בני
ישראל קים עלם: (ט) והיה לאהרן
ולבניו ויבליעה באתר קדש ארץ
קדש קדשיו

כאור

לחם שעל ידה הוא נזכר למעלה כקוין שהוא
אזכרה למנחה: (ט) והיתה המנחה הזאת
שכל דבר הבא מן התבואה בכלל מנחה הוא:
ואכלוהו י מוסב על הלחם שהוא לשון זכר:

והוא

אמר כד

תרגום אשכנזי רכר

הוא לו מהשי יהודה חק
עולם : ס יוצא בן אשה
ישראלית

דאן איהם , אלו איין בעי
שטאטריגען רעכט , פאן דען
אפפערן דעו עויגן ציפאללם :
(י) איינז גינג דער זאך
אינער

תרגום אונקלוס

רשי

הוא ליה טקדנניא דני קנים עלם :

(י) ויאל בן אשה ישראלית . מהיכן יאל רבי לוי
אומר מעולמו יאל רבי ברכיה אומר מפרסה
של מעלה יאל לגג ואמר ביום השבת ישרכנו
שחא פת טובנת של תשעה ימים
בתמיא . ומתניתא אמרה מבית דינא של משה יאל מחויב בל ליטע אהל בתוך מחנה דן
אמרו לו מה טיבך לכאן אמר להם מבני דן אני אמרו לו איש על דגלו באותיות לבית
אבותם

(י) ונפק בר אתתא בת

באור

במחלוקת ולבניו במחלוקת : חק עולם , בית עולמים : (י) ויצא בן אשה ישראלית , טעם
שכתב ספור זה כאן לא פירושו המפרשים ז"ל על דרך הפשט ולדעתי לפי שספר ויקרא כלו
מראשו ועד כאן קדושות , קדושות הקרבנות , והגזירה מן הטומאת והעריות , ומעדי ה'
הקדושים , וכל פרשת קדושים , וכמו שבארנו שם , ומכאן ואילך לא דבר עוד על קדושת הטף
והענות , כי אם בקדושת הארץ שטעה ויובל , לכן נכתב באחרונה הספור הזה , לפי שפרשת
קדושים החל איש אמו ואביו תיראו (פרשה י"ט ג') , ובארנו שם טעמו , וכן כמדבר על העונשים ,
החל כי איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו ואת אביו ואת אמו קלל דמייט (ססד' ט') , ועל
ברכת השם לא הזהיר ולא העניש , ואם הוא חמור מאד ממקלל הוריו , לפי שאין מדרך כבוד
שלמעלה להזהיר על ברכת השם הנכבד והטרא המיוחד , וחלילה לבני ישראל הודעים
את ה' שיברכוהו , והדבר בעצמו נכבד , שהיודע אותו שהוא לבדו ומאמו הכל ואין מייעמוד
לפניו , קללתו לשנעין תחשב , ומי שיברך את השם , מעיד על עצמו שאינו מאמין בו , ולא
זהיר השם בתורתו לכופרים בעיקר , על כן לא באה הזהרה על המקלל את השם המיוחד ,
אלא אלהים לא תקלל (שמות ד' כ"ז) שכולל דיניס וכיוצא וכמו שאפרש , אבל ספר
הכתוב שקרה הדבר הרע הזה במחנה ישראל , שברך איש את השם המיוחד , לא שהיה איש
מזרע ישראל חלילה , אל בן איש מצרי שהיה מלימד בתועבות מצרים , ואת ה' לא ידע ,
ומשאלת משה ותשובת השם אנו למדין על דרך הספור דין פושע כזה : ויצא , לא פרסה
תורה מהיכן יאל , ורש"י ז"ל העתיק מדרש רבותיט ז"ל מהיכן יאל , ר' לוי אומר מעולמו
יאל , ר' ברכיה אומר מפרסה של מעלה יאל ולגג מתניתא אמרה מבית דינא של משה יאל
מחויב , בל ליטע אהל בתוך מחנה דן , אמרו לו מה טיבך לכאן אמר להם מבני דן אני ,
אמרו לו איש על דגלו באותיות לבית אבותם כתיב , נכנס לבית דינא של משה ויאל מחויב
עמד וגדף , וסברת ר' לוי כולל מה שאמרנו שהעשה כן כופר בעיקר ויוצא מעולמו כי אין
לו כחלה וחלק בחיי עולם , וסברת ר' ברכיה היא טעם למה נסמך ספור זה לכאן , וגם זה
מתישב מדברנו , וסברת מתניתא הוא טעם למה אמר בן אשה ישראלית והוא בן איש מצרי ,
וגם זה מתישב מדברנו , אבל ראב"ע ז"ל פי' כפשוטו שיאל מאהלו , כמו ואלו נכבס פתח
אהליהם (במדבר ט"ז ד') וכן פי' ראב"ן ז"ל שהיא כמו ויאל בתוך העיר (אסתר ד' א') ,
שיאל מביתו אל תוך העיר , וכן זה יאל מאהלו ומקומו ובתוך העם . אבל אין זה מוכרח
כמ"ס לשון יציאה למעלה (פרשה ט"ז י"ח) , מכל זה נראה לי שכל לשון ויאל לכוינה צנינה
בלב , להגיד כי הרשע הזה יאל לעורר מדנים להכעיס את ישראל : וינצו במחנה , לפי
שאמר ויאל בן אשה ישראלית לא נחשוב שיאל חק למחנה , אלא שיאל מקנה המחנה ואל אל
המחנה , וגם היתה מכה ומריבה בינו ובין איש ישראלי לא זכרו הכתוב מי היה , גם לא
טעם המנה , אולי בן המצרי דבר דברים אשר לא כן על ישראל , ושנא מנהגי אבותיו
וגדולתם , ואיש הישראלי התפאר והתהלל בה' שהוא אלהי ישראל אשר גאלם ממצרים ,
והשפיל

ישראלית והוא בן איש מצרי
בהוד בני ישראל ונצו במחנה
בן ישראלית ואיש הישראלי
יא ויקב בן האשה הישראלית
את השם ויקלל ויביאו אתו

אוינער ישראלית, אבער
אוינען מצרישען מאַנגען,
אונטער דיא קינדער ישראלית
אויז: אונד געריהט אים
לאַגער אין שטרייט, דיזער
זאָהן אוינער ישראלית מיט
איינעם ישראל: (יא) דער
זאָהן דער ישראלית שפראך
דען נאָמען אויז אונד לאָז-

אל

פאר

טערטע, מאן בראַכטע איתן

תרגום אונקלוס

רשי

בת ישראל והוא בר נצרתי
בני ישראל ואתנציוא במשריתא בר
אתתא בת ישראל ונקרא כר ישראל
(יא) ופריש בר אתתא בת ישראל
ית שטא וארציו ואיתאיו יתיה לות

אבותם כתיב נכנס לבית דינו של משה ויבא
מחוייב עמוד וגדף: בן איש מצרי הוא המצרי
שהרג משה: בתוך בני ישראל מלמד
שנתגיר: ויכזב מחנה על עסקי המחנה:
ואיש הישראלי זה שכנגדו שניחה בו מוע
אהלי (יא) ויקב כתרנו ופריש שנקב שם
המיוחד וגדף והוא שם המפורש שאע מסיכי:
ושם אמו שלונית בת דברי שחן של ישראל
שפרסמה

באור

והשפיל גאון פרעה ועבדיו בעבור עמו, והקנף בן המצרי וקלל, חכר במחנה כי שם עין
ה', כאמרו אשר עין בעין נראה אתה ה' וענך עמוד עליהם (במדבר י"ד י"ד), ושם נעט
הרשע הזה: בהוד בני ישראל, לא שהיה במצרים עם אביו, ועכשיו בא, אלא שהיה
בתוך בני ישראל, וראה את כל מעשה ה' הגדול, ואעפ"כ התפקד לעשות מה שעשה: בן
הישראלית ואיש הישראלי, להורות כי גוי הנא על בת ישראל הולד אינו ישראלי, ואעפ"י
שפסקו בגמרא גוי הנא על בת ישראל הולד כשר, הרי אמרו מזה עין את הולד שהוא פגום
לכהונה, וכל שכן זאינו ישראלי בשם ליחוס ולדגלים ולתולדות הארץ, מפי רמב"ן ז"ל, ועד
האריך בזה, אבל אינו הכרחי לפשו הכתוב: (יא) ויקב, יא אומרים שפרשו ופרש, כמו
אשר פי ה' יקבנו (ישעי' מ"ב ב'), האנשים אשר נקבו בשמות (במדבר א' ט"ז), ויא אומרים
שהוא כמו מה אקוב (שם ד' ט'), והראשון קרוב לפי דעתי, מפי ראב"ע ז"ל, גם דעתי
טובה לפי הראשון, שלפי השני הענין כפול, גם אנקלוס ז"ל תרגם ופרש, אבל יב"ע תרג'
ופרוש וחקק, הרכיב שני הפרושים, אולי יבדור שענין העלה תמיד פרישת שם, פעם לגדלה
ופעם לקללה, כפי הענין שכתבם אנכי, וכאן הוא לגנאי שהרי באמר אחריו ויקלל, ומלת
ויקלל תרגם אנקלוס ויב"ע תרגו, אבל חרף אינו קללה אלא דברו חרוף, וא"כ ויקב אינו
קללה אלא פרוש לגנאי ולחרוף: השם, מלת שם על כל דבר בשיש כח נגלה מוטו הטוע
לכריות, שעי"כ יקראו לדבר ההוא בשם, כמו בהגלות שכמת האדם בינתו או נבחרתו,
יקראוהו בשם חכם מבין אונבור, ועל דרך זה הן שמותיו של הקב"ה, שבהגלות משפטיו ודינו
יקראו אלהים, ובהגלות טובו יקרא טוב, ובהגלות רחמיו רחום, וכן בכל דבר, וכל שם יורה
על ענין פרטי, לנד שם אחד שכולל בהוראתו כל הפרטים עד בלי חקר, והוא שם בן ד'
אופניות, כי הוא מורה על חובב קאנימות שהוא הכל ושאין עוד מלבדו, ונדע מה שהוא הכל
והכל בו, ולכן עליו יאמר שם שם, וזה ויקב בן האשה הישראלית את שם, שפרש שם בן
אד' שותפות, וכן באמר ליראה את השם הנכבד והגדול הזה את ה' אלהיך (דברים כ"ח כ"ט),
והבן

אמר כד

אל-משה ושם אמו שלמית
בת-דברי למטה-דן: יב ויניחהו
במשמר לפרש להם על-פי
יהוה: פ

ויודבר יהוה אל-משה לאמר:
יהוציא את-המקלל אר-מהוץ
למחנה וסמכו כל-השמיים

את

תרגום אשכנזי רכה

פאר משה: ויונע מוטטער
הים שלמיה, דיא טאָכטער
דבריה, אויו דעם שטאַממע
דן: (יב) מאן טהאַט איהן
אינ' געפאָנגנים: כיו איהנען
בעשייד געבראַכט ווערדע,
איים נאַמען דען עוויגען:
(יג) דירוויף שפראך דער
עוויגע צו משה, וויא פאָלגט:
(יד) לאס דען לאַזטערער אַז
דעם לאַגער הינאווי צוהרען,
אַללע דיא עו געהאַרט האַבן,
זאַללען

רש"י

שפרסמה הכתוב לנו לומר שהיא לבדה היתה
זוכה: שלוּמית. דהוּה פטפטה שלם עלך שלם
עליכון מפטפטה בדברים שאלת בשלום הכל:
בת דברי. דנרנית היתה מדברת עם כל אדם
לפיכך קלקלה: למטה דן. מניד שהרשע
גורם נכחי לו גנאי לאכיו גנאי לשבטו כינא בו
אהליא' בן אחיסמך למט' דן שנח לו שנח לאכיו
שנח לשבטו: (יב) ויניחהו. לבדו ולא הניחו
מקושש עמו שניהם היו צפרק אחד ויודעים
היו שהמקושש במיתה שנאמר מחלליה מית
ומת אבל לא פורש להם באיו מיתה לכך נאמר כי לא פורש מה יעשה לו. אבל במקלל
הוא אומר לפרוש להם, שלא היו יודעים אס חייב מיתה אס לאו: (יב) השומעים. אלו
העדים

תרגום אונקלוס

לות משה ושום אמייה שלומית בת
דברי לשקמא דדן: (יב) ואקרוהי
בכית טמרא עד דיתפרש להון על
גורת מיטרא דין: (יג) ומליל
י עם משה למיטר: (יד) אפיק ית
דארגיו למטרא למשריתא וקטכון
כל דשקעין ית

באור

והנן: ושם אמו, במקושש אחר ויקריבו אותו וגו' אל משה ואל אהרן ואל כל העדה, וכאן
אמר ויביאו אותו א משה, שהיה אפשר לחשוב שהיתה אמו ממספת משה, על כן לכבוד משה
ולחניו מב'ד, לא הביאוהו לפני העדה כלה, על כן הפסיק ואמר ושם אמו שלוּמית בת דברי
למטה דן, שאפילו משבטו לא היתה, אבל הביאוהו למטה לבד, לכבוד השם שלא לפרסם
הנבלה הזאת לכל העדה: (יב) ויניחהו במשמר, במטת משה, לא דן מדעתו אס מקלל
אכיו ואמו דקון בסקילה כל שכן זה, שאין עונשין מן הדין, ואולי עכשו תמור ביסורין ומיתה,
או שיד ה' תהיה בו, כמו בעדת קרח: לפרש, כמו מפורש ושם שכל (כתמיה ח' ט'),
והוא קרוב ללשון פרישה בסי'ן שמאלית, כמו דבר פרוש שאין קנתו מכסה: על פיה', בגורת
השם, לפי שלא נאמר למשה עד הנה דין המקלל המתיבו על משה, שיפרוש להם, דינו על פי
ה': (יד) הוצא, מנכין הכבוד הטספ, כמו הוצא את אנך (בראשית מ' ו'), שיטה לשלוח
צ'ד טויניוהו: מהוץ למחנה, ישראל: וסמכו כל השמיים וגו', פי' רש"י ז' ל' השומעים,
אלו העדים, כל להביא את הדיונים, את ודיהם, אומרים לו דמך בראשך ואין אנו נענשי'
במיתתך שאתה גרמטה לך, ולפי' זה ראוי להעשות כן בכל יונא ליהרג, ואפשר שחלוק מקלל
משאר עוברי עברה, שהשמיע לאוזני העדים השומעים עון פלילי כזה, ואין לאזנים סבך שומעו,
ועוד שהעדים נרכיב להגיד נפיהם מה שמעו, וכמו ששנינו במשנה (סנהדרין דף כ"ו ע"א),
וכן

את ידיהם על ראשו ורגמו
 אתו כל העדה: טו ואר בני
 ישראל תדבר לאמר איש איש
 כיריקלל אלהיו ונשא חטאו:
 טז ונגב שם יהוה מות יומת
 רגום ירגמוכו כל העדה פג

וזאלען איהרע האַנדע אויף
 זיינען קאָפּף לעגען : אונד
 דיא גאַנצע געמיינע איהן
 שטייניגען : (טו) דען קינדערן
 ישראל'ן סאַכע פֿאַלגענדען
 בעקאַנט : ווער זיינע גאַטט
 הייט לאַזטערט, זאָלל פֿאַר
 זיין פֿערברעכען ביסען :
 (טז) ווער אַבער דען נאַמען
 דען עוויגען טיט לאַזטרונג
 אַוויזשפּריכט : דער זאָלל

כאורח
 געטאָדטעט ווערדען, דיא גאַנצע געמיינע זאָלל איהן שטייניגען : איין פֿרעמדער
 זאָ וואָהל,

תרגום אונקלוס

רש"י

ית יביחון על רישיה וירגמון יתיה
 כל בנישטא : (טו) ועם בני ישראל
 תטליל לטיטר גבר גבר ארי ירגיו
 קדם אלהיה ויקפיל חוביה :
 (טז) ודיפרש שטא דר איתקטלא
 יתקטל טרגם ירגמון פיה כל בנישטא
 כגיורא כיציבא

העדים . כל להניח את הידיים : את ידיהם
 אומרים לו דמך כראשך אין אנו נעשים
 במיתך שאתה גרמת לך : כל העדה .
 במעמד כל העדה שלוחו של אדם כמותו :
 (טו) וכשא חטאו . בכרת כשאין התראה :
 (טז) ותיקב שם אלו חייב עד שיפרש את
 השם ולא המקלל בכינוי : ונוקב . לשון קללה
 כש

כאור

וכן הדיונין שומעים מפי העדים הכאלות האלה, והרי היו חייבים לקרוע על עדותן, כמו
 שאמרו גם, לכן כומכים ידיהם על ראשו, לומר אתה גרמת לנו כל זאת, נקיים אכחש
 ואשמתינו תחול על ראשך, כענין סמיכות ידי הכה"ג על ראש השעיר המשתלח, שנותן עליו את
 עון בית ישראל: כל העדה, במעמד כל העדה, מכאן שלוחו של אדם כמותו, מפי' רש"י
 ז"ל וכן הוא בת"כ, ולפי פשוטו ירמח שכל הרוצה לרעו הנבל הזה עשה מבוה, לכבוד ה'
 אלהיו: (טו) כי יקלל אלהיו, אמרו רבותיט כי יקלל בכנוי: וכשא חטאו הרי הוא בכרת כאלו
 באין וכשא חטאו ונאמר להלן חטאו ישא האיש ההוא, מה להלן כרת אף כאן כרת, אבל נוקב
 שם ה' שהוא שם המיוחד חייב מיתה, ויאמר ראב"ע ז"ל הנסין שגלת אלהים שם התאר,
 והמלאכים יקראו אלהים, וכן הדיונין, ומי יוכל לדעת מה יש בלב המקלל, אך אם יפרש
 השם הנכבד, שאינו שם התאר ולא יתערב עם שם, כי הוא לבדו, והנה העם צעת שיקלל
 אם יפרש השם יומת בנקבו שם כאשר עשה בן המצרי, ולמען כבוד השם לא נוכר, ויפה פ'
 זה טעם שעל הכנוי בכרת, כי השם לבדו יודע פשעו, והוא יכרתינו מארץ חיים, אבל מפרש
 השם המיוחד יומת, ומלת יקלל שנכתוב זה כמשך לכתוב השני, כי לכבוד השם הנכבד והטרא
 המפורש בכתוב השני נאמר בתם ונוקב, כלומר אם בקללתו פירש השם יומת, אבל למעלה
 שאמר ויקלל אומר מלת השם תחת שם בן ד' אותיות, וכגמרא (בנהדרין ס"ו ע"א) שאו שאו
 ונוקב שם ה' יומת, שפירש השם באותיותיו אעפ"י שלא קלל יתחייב, ואזהרתו את ה' אלהיך
 תירא, כלומר שתירא רוממותו וכבודו, והוא נגד כבודו לפרש שמו, והשיבו אזהרת עשה
 אינה אזהרה, ולא מניבו אזהרה עליו בל"ת, ורש"י ז"ל פ"י ונוקב לשון קללה כמו מה אקוב,

ואין

אמר בר

תרגום אשכנזי רכו

בְּאִזְרָהּ בְּנִקְבוּ שֵׁם יוֹמָת: וְאִישׁ
בִּי יִבֶּה כָּל־נַפְשׁ אָדָם מוֹת
וְיוֹמָת: יִי וּמִבֶּה נַפְשׁ־בְּהֶמְה
לְשִׁלְמָנָה נַפְשׁ תַּחַת נַפְשׁ:
וְאִישׁ כִּי־יִתֵּן מוֹם בְּעַמּוּתוֹ

אלו אינתימישער, ווער דען
נאמען צור לאזטרונג אויז
שפריכט, זאלל דען טארען
ויון: (יז) ווער אירגענ
אוינען מענשען ערשלאגט,
זאלל געטארטעט ווערן:
(יח) ווער איין פיה ערשלאגט,
זאלל עו בעצאהלען: לייב
פיר לייב: (יט) ווער זיינען
נעבענמענשען פערלעצט: דעם

כאשר
נעבענמענשען פערלעצט:

תרגום אונקלוס

רש"י

בְּעִיבָא בְּפִרְשׁוּתֵיהּ שְׂמָא יִתְקַטַּל:
(ט) וְגַבְרָא אַרְיֵי יִקְטוּל כָּל נַפְשָׁא דְאִנְשָׁא
אֲתַקְשָׁלָא יִתְקַטַּל: (יח) וְדִיקְטוּר נַפְשׁ
בְּעִירָא יִשְׁלַטְיָנָהּ נַפְשָׁא חֵלְפָא נַפְשָׁא: (יט)

כמו מה אקב: (יז) ואיש כי יכה וגו'. לפי
שכאמר ומכה אים וגומר אין לי אלא שהרג
את אים אשה וקטן מכין תלמוד לומר כל נפש
אדם
וגביר ארי יתן טוקא בתבריה
כמא

באור

אין כונתו, שאין טוקא אלא לשון קללה, שהרי למעלה על ויקב פי' כתרונת ופריש, אבל טוקא
זה כדכתיב לשון קללה, לפי שעל פרישות השם אינו חייב, כמו שהוכיח בגמרא, ושאלת התלמוד,
הא על דרך משל ומתן של הלכה, כי לפי הפשט נאמע מולת יקלל שבראש הכתוב וכמו שאמרנו:
(טז) רגום ידגמו בו כל הערה, כאן אמרו בת"כ יהיו כל העדה כנעלי דבב' לו, והה כמ
שמשנו (פסוק י"ד): כבר באורח, אפילו גר תושב וגוי מתגורר בארצו, כשיקלל ויפרש
השם יומת: בנקבו שם יומת, יראה בעיני לפי שחזר לומר בנקבו שם יומת, ובו הוא מדבר,
גם לא אמר השם כמו למעלה, אשכ גם על מוקרא שלפניו שאמר כי יקלל אלהיו בכתי ונשא
קטו, ואמר עתה בנקבו שם יומת הכולל כל השמות, אש פירש שם השוחד יומת בידו אדם,
ואש פירש כתי יומת בידו שנים בצרת, כי מלת יומת גם על מיתה בידו שמים, כמו וכוז
הקרב יומת (במדבר א' כ"ח), שהוא בידו שמים, ויש לדעתו הבדל בין מות יומת ליומת וכמ"ס
(פסוק ד"ח): (יז) ואיש כי יכה, פי' רחב' ע' ו' יתכן שהכו אלה הנשים זה את זה, על כן
בבבית זאת הפרשה, והה החוק, ולדעתו לפי שהשנה כאן כבוד המקום לכבוד ב'ו', שעל
אנדק השם חייב סקילה, ועל מקלל אביו ואמו חייב סקילה, בעבור כבוד הגלם שהן שומטין
צדיותו, וכמ"ס (פרשה י"ט ג'), סעך לו דין מכה אדם יהיה מי שיהיה חייב מיתה, ומכה
שאר הנב' ח' אפי' של חדרו אינו אלא תשלומין, לייסד בלבנו כבוד כלם האדם וגדולתו, ומטע'
בבארנו שם, גם (שם פסוק י"ח): כל נפש אדם, לפי שאמר מכה אים, אשר עתה כל
נפש אדם בין אשה בין קטן, אפילו בט' או עבדו ואשתו, הכו הוא חייב מיתה מטעם המפורש
בפרשת נח כי כלם אלהים עשה את האדם: (יח) ומכה נפש וגו', אבל מכה נפש בהמה
אפילו של חדרו, ושלמנה, ובמה נפש תחת נפש, שיתן לו בהמה אחרת: (יט) ואיש כי יתן מום
בעמיתו, גם כן לא היה ען הדין שיפדה נפשו בנינון, וכאשר עשה כן יעשה לו, אלא שלא
ניתן במשפט ב'ד', סעך קבלו אבותינו, שדברי הכתוב שבר תחת עין תחת עין שן תחת
שן, כאשר יתן בו מום באלים כן יתן בו אינו נתינת מום מום, אלא תשלומי מוון, שמיין אותו
בעבד, ורחיה מפסיק ולא תקחו כופר לכפש רוכח (במדבר ל"ה ל"א), ואפילו אנג הזכיר
לקחת כופר מלגום לעיר מקלט, אבל על נתינת מום יש כופר מוון, ועוד שהכתוב אומר
והנה אים את רעהו באבן או באגרוף ולא ימות ונפל למשכב, שיגלם בער רכוי ושת ובשת,
לריסקול דבר שבנינון, ואין לך לומר שאין זה אלא מכות שמתרפאות, אבל נתן בו מום שאינו

רעם געכיהרט, וויא ער גע-
טהאן האט: (כ) ברוך פיר
ברוך, אויגע פיר אויגע,
צאהן פיר צאהן: וויא ער
אויגען פערלעצט האט, זא-
זאלטע איהם ווידער גע-
שעהן, (דאדער ער צור-
שאדלאס האלטונג פערבונדן
אויס): (כא) ווער איין פיה
ערשלאגט מוס עו בעצאהלן:

כאשר עשה בן יעשה לו:
כ שבר תחת שבר עין תחת
עין שן תחת שן כאשר יתן
מום באדם בן יתן בו: מפטיר
כא ומכה בהמה ישלמה ומכה
אדם
אמר

ר ש י

תרגום אונקלוס

אדם: (כ) כן יתן בו פירשו רבותינו שאינו
כתובת מוס ממש אלא תשלומי ממון שמיין אותו
כעבד לכן כתי' בו לשון כתיב' דבר הכתוב מיד
ליד: (כא) ומכה בהמה ישלמה למעלה
דבר בהורג בהמה וכאן דבר בעשה זה
טובה: ומכה אדם יומת. אפי' לא הרגו אלא
עשה בו חבורה שלא כאמר כאן נפש ובמכה
אביו ואשו דבר הכתוב ונא להקישו למכה
בהמה

כטא דעבד בן יתעבד ליה: (כ) תכרא
חלף תכרא עינא חלף עינא שנא חלף
שנא כטא דיתן טוטא באנשא בן
יתיהב ביה: (כא) ודיקטול בעירא
ישלטינה ודיקטול
אנשא

באור

חזר כמו שן ועין, כן יעשה לו ממש, הרי מנה פנע תחת פנע וחבורה תחת חבורה (שמות
ד"א ד"ה), והן דברים שחורים ומתרחקים, ועוד שאי אפשר לכוין לתת בו מוס כאשר נתן
בעמיתו, כמו שאמר ראש"ע ז"ל בשם הגאון מי שחבר שלישיית אור עיטו חיד יוכל לעשות כן בעין
החובל, אבל הכל תשלומי ממון, וכל זה בדין ב"ד, אבל בדין שמים כאשר עשה כן יעשה לו
שאין עונתו כחל לו בתשלומים, ואם לא שב בתשובה שלמה ולא התרצה לו חסדו, נכתם עוס
לפני ה', והוא יפרע ממנו, כי קייב שיעשה לו כאשר עשה, וכמו שכתב רמב"ם ז"ל בהלכות
(חובל ומזיק פ"ה ג' ט'): (כ) כן יתן בו, אמר ראש"ע ז"ל יש ב"ת תחת על כמו אשר אביו
רוכב זה (נחמי' ב' י"ג) ורבים כן, או פרושו כן יתן בו אם לא יפדה, ואין פרושו השני נכון,
גם הראשון אין טורח בו, כי הכתוב מדבר על מה שארץ להיות שיכתן בו מוס כזה, לא שיעבד
בידי שמים, וע"י ב"ד יתחייב תשלומים שקנע לו הכתוב: (כא) ומכה בהמה ישלמה
כבר נאמר למעלה, ורש"י ז"ל פי' בשטת רבותיט למעלה דבר בהורג בהמה, וכאן דבר בעשה
זה חבורה, ומכה אדם יומת אפילו לא הרג, אלא עשה בו חבורה, שלא כאמר כאן נפש
ובמכה אביו ואשו דבר הכתוב ונא להקישו למכה בהמה, מה מכה בהמה מחיים, אף מכה אביו
מחיים, פרט למכה לאחר מיתה, לפי שצ"ע שהמקללו לאחר מיתה חייב, הוצרך לו' במכה
מהוא פטור, מהבנהמה בחבלה, שאם אין חבלה אין תשלומים, אף מכה אדם אינו חייב עד
שיעשה בו חבורה, וכפי הפשט נראה שלמעלה דבר ברביעה גמורה, שאמר כי יכה כל נפש
אדם, כגון שתקע החרב בלבו, ועליו אור עות וזאת שב"ד ימיתוהו, שנכל מקום במשפט
התורה שכאמר מות יומת מקור ועמיד על מיתה בידי ב"ד, וכן למעלה מכה נפש בהמה שהמיתה
כאן מדבר גם על מכה אדם וקבל בו מות מיד או לאחר זמן, שלפעמים אין בו מיתה ב"ד,
וכמו שנתן בהלכות רמב"ם ז"ל הלכות רובא פ"ג המכה את חברו בודון באבן או בנץ
והמיתו, אומדין הדבר שהכה בו, והמקום שהכהו עליו, וכח ההכאה, וכח ההורג וכח
הנהרג, ואם פטרוהו ב"ד, סוף סוף לפני השם גלוי וזוטו וגרסם עייתו, וישפט ביד השם
יומת

אדם יומת: כג משפט יהוד
 יהיה לכם כג באורה יהיה כי
 אני יהיה אלהיכם: כג וידבר
 משה אל בני ישראל ויצאו
 את המקל אל מחוץ למחנה
 וירגמו אתו אבן ובני ישראל
 עשו כאשר צוה יהוה את
 משה: פ

אונד ווער איינען מענשען ער
 שלאגט, ווירד געטאדטעט:
 (כג) גרלייכען רעכט זאללט
 אוהר אללע האבען, דער
 פארעמדע וויל דער אייף
 רויסישע: דען יוד
 דער עוויגע דער גאטט!
 (כג) משה מאכטע ריזען דען
 קינדערן ישראל'ז בעקאנט:
 ווארויף מאן דען לאזטערער
 אויון דעם לאגער הינאווי
 פיהרטע, אונר מיט שטיינען
 צו טאדע ווארף: דיא קינדער
 ישראל'ז טהאטען אלוף וויא
 דער עוויגע דעם משה בעפאהלען האטטע:
 דער

תרגום אונקלוס

רש"י

אישא יתקטול: (כג) דיגא חר יהא
 לכוני בנידרא כניצבא יהו אריאגא
 אלהיו: כג וטליל משה עם בני ישראל
 ויאפיקו ית ראדגיו למברא למשריתא
 ויקטו יתיה אבנא ובני ישראל עקרו
 קמא די פקיד ית משה:
 וטליל

בהמה מה מכה בהמה מקיים אף מכה אביו
 ואמו מקיי' פרט למכה לאחר מיתה לפי
 שמניט שהמקללו לאחר מיתה חייב הונדך
 לומר במכה שפטור ומה בהמה בחבלה שאס
 אין חבלה אין תשלומין אף מכה אביו ואמו אינו
 חייב עד שיעשה בו חבורה: (כג) אביו ה'
 אלהיכם. אלהי כלכם כשם שאני מיוחד שמי
 עליכם כך אביו מיוחדו על הגרים: (כג) ובני
 ישראל עשו. כל המנות החמורות בסקילה
 במקום

באור

ומת בידי שמים, וכמ"ש (פסוק ט"ו), וכן ומכה בהמה ישלמנה, שחבל בה, ויפה אמר
 רמב"ם ז"ל מכה נפש בהמה ממיתה לגמרי, ומכה בהמה ישלמנה סדל אעפ"י שאינו ממיתה
 גמור, וכמו שאמר למעלה במקלל מות יומת על מיתת כ"ד, ופעם שני יומת לכלול עונש שמי'
 קוצר שתיקן על מכה נפש אדם, ויתכן לפי פשטות הכת', שכל לבאר את החמור למעל'
 הד' מן הדין לעונש מדה כנגד מדה, ואמר כמו שהמכה בהמה, וספר נומן חבירו, ראוי
 ששלמנה, ומכה אדם שהרג נפש ראוי שיומת, כן ה' ראוי שינתן מוס באדם, כאשר נתן
 מוס בחבירו, אלא שנמשט בני אדם אי אפשר לעשות כך, וכריך' עיקבו לו תשלומין]:
 (כג) משפט אחר יהיה לכם, נדון הורג נפש אדם יבהמה, כל הורג אדם יומת, והורג
 נהמה ישלם, כגראזרז יהיה, גר המתגורר בארצכם מעמי הארצות דינו לענין זה כאזרח:
 כי אני ה' אלהיכם, המטה אתכם על כך, ורש"י ז"ל פי' אלהי כלכם, כשם שאני מיוחד
 שמי עליכם, כן אביו מיוחד שמי על הגרים, ולפרוטוגר הנאמר כאן גר נדק שקבל עליו תורה
 ומצות, ואם כן מה טעם להאמר, אבל לא ראיתי בנייתא דת"כ: (כג) וידבר משה,
 משה להם הדיקין הללו: ובני ישראל עשו, כל המנות החמורות בסקילה במקום חסר דחייה
 תימה ותלייה, מפי' רש"י ז"ל, ול' ת"כ אף למיכ' אף לדחייה אף לתלייה אף ללח תליין נבלתו
 על עין, ולשון זה מתוקן יותר, כי סמיכה מפורש כאן בכוונתו ולא במעשה, וכל האחרים חזקן
 וטריקין כאן אביו בכוני, ורמב"ן ז"ל פי' שישאל עשו כן בעבור שזה ה' את משה, לא משנתם